

POLVÄXLING

Om Elin Wägners tankar på ett forntida matriarkat och
hur forskarna ser på det idag

Elin Wägner-sällskapets hösthelg på
S:t Sigfrids folkhögskola, Växjö
11-12 september 2010

Inledning

Ett 30-tal personer hade samlats på lördagsmorgonen den 11 september 2010 på S:t Sigfrids folkhögskola för att delta i Elin Wägner seminariet med titeln *Polväxling*.

Skolans rektor Olof Lindquist hälsade oss alla välkomna och han gladdes åt denna 20-åriga tradition med ett höstseminarium i Elin Wägners anda – alltid med spännande innehåll och intressanta människor. Han visade det stora fotot av Elin Wägner som hänger i Wagnerrummet och berättade att fotot skänkts av Bang (Barbro Alving) - nära vän med Elin Wägner.

Han berättade också om Elin Wägners boksamling, som donerades till skolan 1954. Samlingen omfattar ca 540 böcker och ca 100 småskrifter som tidigare stått på Lilla Björka. Bland böckerna finns en del av dem hon själv skrivit och en hel del facklitteratur där understrykningar vittnar om ett aktivt studium. Det gäller exempelvis om kvinnorörelsen, fredsfrågor, om kväkarna och om det vi i dag kallar ekologiskt jordbruk.

Olof Lindquist berättade med en särskild välkomsthälsning till Anders Linder - årets pristagare av Väckarklockan – att Erik Hjalmar Linder och Ulla Isaksson tillbringat mycket tid i Elin Wägners bibliotek i samband med arbetet med den stora biografien över Elin Wägner som kom ut 1980.

I egenskap av ansvarig för utformningen och genomförandet av seminariets program var det sedan Marianne Enges tur att önska deltagarna välkomna. Hon gav också bakgrunden till ordet polväxling.

Marianne, som varit Elin Wägner sällskapetets ordförande sedan 1990 då sällskapet bildades, lämnade sedan över ordet till Christina Ekström, ny ordförande sedan årsmötet i maj 2010.

Christina – smålänning från Oskarshamn - berättade dels om sin bakgrund och skiftande yrkesbana fram till sin nuvarande roll som bokförläggare, dels om sina läsoplevelser av och om Elin Wägner och att hon känt särskilt intresse och engagemang för Elin Wägners tankar kring trädgårdsodling, våldet i världen och behovet av jämställdhet. Ett samhälle uppbyggt som humanikrat skulle intressera henne.

Som inledning till de kommande föredragen berättade Christina på ett medryckande sätt om sin upplevelse av *Väckarklocka* och hur Elin Wägner hade kommit att skriva den boken. Detta kändes som ett incitament för den som ej läst boken att snarast råda bot på denna försummelse.

Margit Forsström

I Elin Wägners fotspår – i Athen och Delfi

”Den vår de svaga kallar höst”, kändes kanske mer så än just vår den internationella kvinnodagen i mars i år, då Marianne Enge Swartz anlände till Athen för att bland annat tillbringa ett par veckor i sällskap med den grekiske dramatikern Aischylos tre tunga tragedier om Orestes och hans släkt, som går under samlingsnamnet *Orestien*. Ett stort verk där starkaste mörker ställs mot strimmor av ljus, överkliga skeenden i gudars och gudinnors hägn kontrasterar mot små vardagliga, mänskliga händelser. Det manliga och kvinnliga framhävs i olika dimensioner. Helheten blir ett sällsynt drama som utmärks av djup och skönhet.

Electra (Orestes syster) och Orestes.

Säkerligen kommer mer än en av åhörarna efter denna seminariedag på Kronoberg att leta fram den förkristna trilogin för ett närmare studium. Spänningen lär inte vänta på sig med tanke på alla mord, dråp, tvegiften, kannibalism och andra hemskheter som förekommer.

Vår föreläsare berättar om Orestiens innehåll och väver samtidigt in Elins tankar. I allt tankar som väcker egna spännande tankar hos oss åhörare denna almanackans höstdag 2010; tankar som aldrig annars skulle ha väckts. Tankar som kretsar kring matriarkatet men som kanske stannar vid det rent mänskliga i vår värld av idag.

Poängterades av vår lektor att dagens bullriga Athen knappast är den stad som Elin med sitt sällskap mötte, när hon besökte staden på 1930-talet. Inte heller är stadens vackra tunnelbana eller landets ekonomiska bekymmer något annat än produkter av nutid. Däremot kan det kanske vara så att basargatorna och affärslivet just där, delvis är desamma som när Elin var på plats!

Om än klippväggar rasat samman, vattnets porlande dränkts i trafikbrus och Akropolis är en byggarbetsplats känner vi historiens vingslag. Efter Mariannes guidning med Elin vid sin sida och med Bachhofen och hans efterföljare i baksätet vill vi komma närmare den historiska chifferingen.

Det är ställt utom allt tvivel att vi är många som vill se respektive återse Athen, Delfi och alla övriga historiska platser, tempel och statyer i de förras närhet. För vad vore väl mänsklighetens historia utan de gamla grekerna!

Anita Asserup

Promenad med Börje

Det första Börje sade var ett anspråkslöst "Vi tar ett litet steg".
Inbjudande. Lockande. Ofarligt.

Snart skulle jag förstå att jag behövde ta på reporterkappan för att få med minsta detalj om almens blad som går längre ner på ena sidan, om sälgens salicylsyra som kan bota huvudvärk, om lindens som med sina hjärtlika blad är tacksam att tälja i. Al är trädet som kan stå i vatten utan att ruttna.

Vi började med boken, som gett oss bokstaven.
Sedan kom ask - med grenar som pekar upp, ni minns?
Almen känner vi igen som fars kind, lite orakad. Hassel som mors.

Sedan kommer ett rörigt parti i mina anteckningar. Det står: "Linné i Vinkällaren. Embla. Bröst." Och: "biskoparna".

Embla står förvisso skrivet över vinkällaren. Kanske ihop med "knopp"? Det är detta som kallas stolpar. Vidare: "Elev skänkt. Egen parkeringsplats. Varför finns näsan? Jo, såklart: för att flyga iväg!" Det sista minns jag, kommer från Börje som både frågar - och svarar. Det är lönnen han talar om, inget annat.

Jag ser nu i efterhand när jag läser anteckningarna att jag glömt det lilla ordet "träd" i samband med elev skänkt.

Linden får lite extra utrymme, som det böjliga träd det är. Kanske var det därför Elin blev arg, när lindarna togs bort från kyrkogården i Berg? För att hon värnade det böjliga?

Sedan 1999 har Elin en lind på S:t Sigfrids folkhögskola, och här kommer Börjes dikt *Linden*:

*Lind, du ståtliga träd.
Med ordstam betydande "böjlig".
Din bast utnyttjad till starka rep,
kanske gjorda i Bästerna, Moheda.
På småländska uttalas du "linn" och gav Linné hans namn,
efter vårdträdet på fädernegården.
Dina blommor sprider en underbar doft, berusande både för folk och bin.
Ditt ansiktsvatten utslätar rynkor och ditt te sänker febern.
Dina blad är hjärtformade, cordata,
din stam täljvänlig,
ikongivande,
hackspettinbjudande,
fågelhöghusgivande.
Sådant är Elins träd på Kronoberg.*

Gunilla Lindahl

Elin Wägners mödrar och historiens vindar

Lördagen den 11 september 2010 klockan 11.15 skulle Peter Forsgren ha berättat om Elin Wägner och hennes mödrar i ett historiskt perspektiv. Så blev det inte. Peter Forsgren var sjuk. Ingrid Holmquist läste tappert upp hans manus, men man hade velat ställa frågor. Nu fanns det åtminstone möjlighet att köpa Peter Forsgrens bok;

I vansklighetens land. Genus, genre och modernitet i Elin Wägners smålandsromaner.

Anförandet handlade mycket om romanen *Vinden vände bladen* från 1947, Elin Wägners sista och största romanbygge. Det innehåller hennes idéer och kan sägas vara *Väckarklocka* från 1941 i romanform.

Bokens första del handlar om hur ett fridsamt matriarkat får vika för ett våldsamt patriarkat. Andra delen handlar om upprättandet av kvinnans makt men inte till ett matriarkat utan till ett *partnerskap*. Polväxling igen. Vilket också romanens titel antyder.

Vinden vände bladen omspannar tusen år av småländsk historia och utmynnar i en utopi med ekofeministiska drag. Matriarkatet är en fredlig *kultur*. Det patriarkaliska samhället, *civilisationen*, präglas av förtryck och miljöförstöring.

Romanens andra del är en historisk krönika som skildrar stormaktstidens slut. Här finns en ny typ av man beskriven. Manligt/kvinnligt behöver inte nödvändigtvis vara bundet till kön.

I *Vinden vände bladen* finns *metatextuella* kommentarer.

Berättelsens status och mening diskuteras och den är ett försök att komma fram till något i en *process*. Man har också Heidenstams *Karolinerna* som *intertext* att förhålla sig till. Det blir en civilisationskritisk dialog mellan *Karolinerna* och *Vinden vände bladen*. Elin Wägners sista roman är en komplex text med många infallsvinklar. Den ska naturligtvis läsas i sin helhet. Peter Forsgrens bok *I vansklighetens land* är en intressant vägledning.

Evy Callmer

Vägen till Henne – om kvinnans försvunna historia

Margareta Skantze var inbjuden att tala om sin nya bok *Vägen till Henne – om kvinnans försvunna historia*. Tyvärr hade Margareta fått förhinder på grund av sjukdom. Christina Ekström, Elin Wägner sällskapets nya ordförande, fick rycka in med kort varsel och presentera Margaretas bok. Det gjorde hon med den äran! Christina berättade att hon fått boken i sin hand för några veckor sedan och sträckläst den. Många av oss blev så intresserade av att läsa boken att vi genast antecknade oss på beställningslistan.

Margareta Skantze är dramatiker, regissör och kulturskribent. Hennes dramer och böcker har som tema kvinnornas roll i historien. *Vägen till Henne* är en historisk exposé kring synen på kvinnan genom mänsklighetens historia. Berättelsen startar i de neolitiska samhällena där ”Den stora föderskan” stod i centrum och fortsätter med kulten av olika gudinnor i den sumeriska, egyptiska, judiska och grekiska kultursfären. Författaren beskriver hur den kristna Mariakulten vävts samman med kulten av dessa gudinnor samt hur bilden av Maria förändrats under århundradenas lopp och hur detta påverkat synen på Kvinnan.

Boken är rik på exempel. I sin presentation lyfter Christina fram många av dem. Vi får träffa Inanna, Isis, Artemis, Pallas Atena, Drottningen av Saba, Svarta Sara, Maria Magdalena och andra ”Marior” samt en lång rad av andra starka kvinnor.

Tankeväckande är nunneklostrens betydelse för kvinnornas utbildning och utveckling och hur denna möjlighet försvann när klostren stängdes. Imponerande är den medeltida tyska abbedissan Hildegard av Bingen, en modig och mångsidig kvinna som formulerade banbrytande teologiska tankar.

Skantzes mål med boken är att visa hur Kvinnan en gång vördades som helig, hur Hon störtades från sin piedestal och hur Fadersväldet och Broderskapet tog över. Hon vill beskriva den rubbade balans som blivit följd av detta och nödvändigheten att återfinna det som på engelska kallas ”the sacred feminine”.

Boken har paralleller till Elin Wägners *Väckarklocka*. Med den boken ville Elin mana fram kvinnornas slumrande styrka, så att de skulle gå i täten för en ny samhällsutveckling - en ”polväxling” - mot en värld utan krig och i ekologisk och ekonomisk balans. Margareta Skantze använder det grekiska uttrycket ”metanoia” (omtänkande) som innebär att man vänder sig om och byter position för att få en helt ny utsiktspunkt. Både Wägner och Skantze har som mål ett samhälle byggt på män och kvinnor i dialog och samklang.

Monica Filipsson

Kreativ aktivitet

Kreativ aktivitet stod det på programmet lördag eftermiddag, när folkhögskolans lärare Sara Wåhlin gav oss musik och rörelse. Nästan alla deltagarna strömmade in i den stora musiksalen och ställde sig – förväntansfulla och kanske lite undrande - i ring på golvet i strumplästen eller barfota. Två och två fick vi spegla oss i varandras rörelser för att sedan ge oss ut på golvet och ”bjuda upp” någon annan att spegla sig i. Med stöd av trummans rytm trampade vi med fötterna och klappade i händerna och till slut fick vi lära oss en sång av Barbro Lindgren utantill med hjälp av ”kroppens minne”. Det var härligt och avslappnande att känna sig som ett lekisbarn, när vi med kropp och armar beskrev solens uppgång och vågornas slag mot stranden och travade runt i ring som en liten häst. Sara var oerhört inspirerande, och man var lite avundsjuk på skolans elever som fick ha musiklektioner med henne.

Här kommer texten till sången vi sjöng. Kommer ni ihåg era rörelser?

*Solen hetnar
och havet slår
hästen stampar
dagarna går
Molnen driver
och gökarna gal
dungen står
som en festsmyckad sal
Mörkret lyser
och sorgen känns tung
svårt att bli gammal
svårt vara ung
Stjärnorna vitnar
natten tar slut
jag sjunger sånger
som ingen hört förut*

Marianne Enge Swartz

Lördagskvällens konsert och samkväm

Sedan vi pauserat efter de egna sång- och dansövningarna kunde vi ta plats i kapellet. I dess varma och välkomnande miljö fick vi avnjuta ett musikprogram, *Röster genom livets rörelse*, sammanställt och professionellt framfört av Cecilia Alrikson och Sara Wåhlin, båda lärare på Sankt Sigfrids folkhögskola. Flickornas vackra sopraner, var för sig och i duetter, till ackompanjemang av omväxlande piano, blockflöjt, trummor och orgel, varvades med poetisk recitation och dans. Ett program som med en mix av folkton, ballad, poppigare men också mer meditativa tongångar och gospel framkallade känslan av harmonisk landning efter en intensiv dag.

Medan våra vid det här laget höga förväntningar på folkhögskolans kök åter infriades, hade Charlotte Branting dagens sista programpunkt på sin lott. Framför allt nya medlemmar och ”förstagångsdeltagare” fick nu information om sällskapet

historia, om bildandet 1990, förvärvet och iståndsättandet av Lilla Björka, byggnadsminnesförklaringen samt principerna för skötsel, öppethållande, aktiviteter och program. Charlotte redogjorde vidare för den gångna sommarens aktiviteter och för förbättringar under planering, varom också kan läsas i medlemsbladet Bergsluft nr 61. Till detta kan fogas ett landsbygdsutvecklingsprojekt som väntar på beslut i EU-kommittén. Nyvalda ordföranden förbereder också en studiecirkel om Elin Wägner, riktad direkt till invånarna i Berg.

Anita Liepe

Kvinnor, makt och vanmakt i antikens Grekland.

Gullög Nordquist, professor i Antikens kultur och samhällsliv, Uppsala Universitet

Den centrala frågan i Gullög Nordquist innehållsrika föredrag om antikens Grekland var: *Hur hade kvinnorna det?* För att förstå sammanhanget behöver man veta lite om kulturen och samhällslivet.

Studierna av den klassiska antiken kom igång på 1800-talet och naturligt nog kom synen på antikens kvinnor att präglas av den kvinnoosyn som rådde under detta sekel. På 1970-talet blev antikens kvinnor äntligen föremål för separatforskning. Gullög nämnde forskare som Sarah Pomeroy och Susan Dickson. Forskningen om det klassiska Grekland fortgår och lever i högsta grad. Varje år utkommer 5-6 avhandlingar i ämnet.

Gullög lyckades med konststycket att på mycket begränsad tid förklara begreppet Hellas – som inte alls är ett land som många tror, utan kan snarast beskrivas som en kultursfär som omfattade ett antal självstyrande stadsstater, *polies*. Stadsstaterna var uppbyggda kring medborgargrupper. För att få mesta möjliga samhällsliga rättigheter krävdes medborgarskap, vilket i de flesta stadsstater endast var förbehållet ättlingar till medborgare.

Antikens bildvärld framställer den ideala kvinnan, *gynae*, som maka, mor, spinnerska och väverska (symbolen för en välordnad dygd är en ullkorg). Hennes uppdrag är att ta hand om *oikos* dvs. hus, hem och ekonomi, vilket inkluderar slavarna (som inte var medborgare). Hennes status skiljer sig från den unga ogifta flickan, hetären.

Flickor lärdes upp i hemmet av sin mamma. Kvinnor vistades inte i det offentliga rummet utan skäl, det kunde till exempel vara för att delta i religiös kult. Så var det åtminstone i Athen. I mindre strikta stadsstater, till exempel militärdiktaturen Sparta, hade kvinnor större rörelsefrihet och rättigheter, kunde besitta egendomar och hade tillgång till intellektuell bildning liknande männens.

Idealmannen i det antika samhället framställs inte oväntat som medborgare, gift, fader och ägnande sig åt politik. I förenklade termer kan man säga, att den ideala kvinnan tog hand om allt inom hemmets väggar och mannen ägnade sig åt det som pågick utanför hemmet – en ordning som Xenofon i samtiden uppmärksammade och kritiserade i *Oekonomikos*. Han beskriver arbetsfördelningen som likvärdig, men menar ändå att kvinnor borde ha samma möjlighet till utbildning som männen.

I antikens bildvärld och skriftliga källor är kvinnorna inte svåra att hitta. Yrkeskvinnorna; slavinnor som sköter barn och hämtar vatten, försäljerskor, musiker, läkare (!), underhållare, prostituerade, akrobater. Gullög berättade om några av de många antika kvinnor som gått till eftervärlden med namn och levnadsteckning. Här finner vi Lamia som spelade skalmeja, var älskarinna åt prins Demetrios och beskrevs som charmig, bildad och snabb i repliken. Hon tjänade sig en förmögenhet som hon bl.a. spenderade på välgörenhet.

Drottningar finns det många färgstarka under antiken, t.ex. Arsinoe av Trakien och den skickliga och språkkunniga Kleopatra VII som regerade i Egypten till sin död 30 år f. Kr. Även bland antikens författare, filosofer, grammatiker, matematiker och poeter återfinns kvinnor.

Kvinnorna med störst makt i det offentliga livet var prästinnorna. Religionen var helt integrerad i samhällslivet. Prästinnorna hade uppgifter som "kultpersonal", en tjänstgöring som kunde påbörjas så tidigt som vid 7 års ålder. Hemliga kultfester dit enbart kvinnor hade tillträde, *tesmoforifester*, förekom. Kvinnliga gudaväsen finner vi också i antikens föreställningsvärld; Demeter, Persefone, Artemis och Athena är några. Hera var den första kvinnliga gudomen som fick eget tempel.

Gullög Nordquist avslutade sitt föredrag med att berätta om den mäktiga och framgångsrika Plancia Magna, dotter till en prästinna och en romersk prokonsul. Fördjupningsläsning rekommenderas och ett tips (från mig) är att börja på brittiska Wikipedia!

Ingela Frid

Gullög Nordquist.

Är det dags för humanikrat?

Så löd rubriken till Christina Ekströms föredrag om boken *Bägaren och Svärdet* av Riane Eisler, den mest betydelsefulla boken i vår livstid, näst Darwins *Arternas uppkomst*, en fortsättning på *Väckarklocka*.

Våra historieböcker saknar kunskap om tiden före Västerlandets historia, vi saknar berättelser om hela befolkningen. Om arternas uppkomst från urcell till homo sapiens är vi upplysta. Efter andra världskriget fick man nya metoder att datera gamla historiska fynd med kol 14-metoden organiskt material och dendrokronologi trä.

Genom tvärvetenskaplig forskning har man fastställt, att det för 9000 år sedan i bördiga områden på jorden fanns samhällen, där man vördade livet, var rädd om naturen, det som grodde, levde och återskapades genom kvinnan, som blev symbol för det heliga. Där rådde fred, inga vapen kunde hittas.

Redan 1985 skrev Riane Eisler, (född i Österrike, flykting i samband med invasionen under världskriget, nu bosatt i USA) sin bok *Bägaren och svärdet*. Den blev översatt till svenska först 2005.

Överskriftens *humanikrat* kanske ska vara ett förslag till översättning av termen GYLAN som införs i boken för att beteckna jämställt partnerskapsamhälle.

GY är en förkortning av gyne, kvinna på grekiska
AN är en förkortning av andros, man på grekiska
L står för linking i stället för ranking.

Christina Ekström.

I mina anteckningar ser jag, att Christina Ekström kortfattat lyckades snudda vid allt i stora drag. Men det är först när man läser boken, som är lättillgänglig men mycket innehållsrik, som man inser att allt man lärt sig i allmän historia, europeisk och svensk historia, lokalhistoria, släkthistoria och religionshistoria måste ses ur ett mycket längre perspektiv och med mycket mer fokus på hur människor levde och betedde sig.

Hela tiden tycks det i perioder ha dykt upp reminiscenser från vår äldsta kultur. Människor hade skaffat sig mat, bostäder, viss framförhållning. Livets under var starkt förbundet med kvinnan och honan och växterna och deras återfödelse. När basbehoven var tillfredsställda kunde man njuta av naturen och med hjälp av teknik framställa bilder och annat hantverk, där vi kan ana att de dansat, sjungit och vördat det heliga undret.

Själv hamnar jag i *Väckarklockas* sista kapitel, *Molnfödelse*, med dess beskrivning av livskvalitet, som är någorlunda jämbördig med vår ursprungliga livskvalitet.

Ingrid Brånvall

Årets väckarklocka - Anders Linder

Årets väckarklocka 2010 har tilldelats artisten och musikern Anders Linder. Motivering: "Anders Linder är en tidig miljökampe i Elin Wagners anda. Han har med humor och sångarglädje spridit hennes tankar om fred med och på jorden. Genom sin alternativa världshistoria i stand up-form *Gudinnans återkomst* om kvinnornas glömda historia, ger han oss en chans att se nya möjligheter i en förvirrad tid."

Anders Linder vill ge väckarklockan vidare till den borgerliga alliansen, apropå deras val av satsning på kärnkraften som väg ut ur klimathotet. Motivering: "Väljer man mellan pest och kolera så får man pest eller kolera."

Miljö, fred mm kom till mig (Anders) på 60-talet. Carsons tysta vår.

Hela vår civilisation driver på övergrepp på "de svaga". Jag blir förbannad!

De utsatta; halva mänskligheten; 5000 år.

"Nu vill hjärnan som blivit delad bli helad!" "Yin och Yang". Hjärnhalvornas samarbete avbröts för 5063 år sedan. Hur såg det ut innan?

Anders Linder

Anders spelar upp hela sitt register för oss. Fantastiskt!!!

Vi är alla födda ur morsan. Vi har det gemensamt. Från menssamhälle till mäns samhälle! Spiralrörelser, ormar, allt det goda gick i cykler. Den egendomliga helheten. Som föder delen.

Karlar kan. Ty ur Zeus huvud föds Atena. Patriarkala religioner.

400 år e. Kr stängde karlar kan. Då kom Svart Madonna, Maria- kultur, Notre Dame, Hildegard av Bingen. Katarerna tillbad fader och moder. År 1200 omfattade de två tredjedelar av hela Europa. Påven fick hick, hick-a. Under ett 35-årigt krig avrättades katarerna, brändes de kvinnliga prästerna.

Världen som en helig väv! Allt är bra. Gudinnan är på väg tillbaka! Den nya mogna manligheten! Slut, slut, slut - där var det slut!

Anders föreställning var en väckarklocka som rörde och berörde oss alla.

Blunda och plocka fram alla dina inre bilder.

Margareta Moqvist

**Ett stort tack till alla som bidragit till denna rapport!
Elin Wägner sällskapets styrelse, november 2010.**

Redigerad av Ann-Margreth Willebrand.
Rapporten finns också på www.elinwagner.se.